

ami a rádiummal kapcsolatos tragédiák és győzelmek során beláthatatlan hatású az elméleti és gyakorlati tudományos életre. A könyv ereje nem a meséjében rejlik, hanem, hogy az alakok és a történések mögött miként válik a rádium is mint minden, eredetileg az emberiség javát szolgálni hivatott eszköz — a spekuláció tárgyává. A pénzemberek egyrésze szkepticizmust szinlel az új anyaggal szemben, csak azért, hogy annál könnyebben szerezhesse meg. Vannak, akik úgy érzik, hogy a rádium maga a prometheusi parázs, amit sikerült ellopniok. Amíg kevés az új anyag, addig a piac törvényeinek megfelelően alakulnak az árak, de mikor Kongóban és egyebütt új források nyílnak, amiket a beteg emberiség boldogan köszönt, a monopóltőke felhördül. A kartell fittyelhányva a beteg százazrek érdekeinek, az új bányafeltárások hírere zuhanni készülő árakat tartani igyekszik. Leszorítani a termelést, tartani az árakat! Ez a jelszó. Az emberiség érdekei, mint annyszor, most is a tőkés gazdaság érdekeivel kerülnek szembe. A belga bankároknak tökéletesen mindegy, hogy a kongói medencéből mit aknáznak ki: elefántcsontot, földidiót, rezet, pálmavajat, koprát, mézet, mahagónit avagy rádiumot. A tőke nem ismer különbséget az árucikkek között, csupán a profit nagysága a döntő. A rádiumimperializmus a nagy lehetőségek látán féktelenül tombol.

A rádiumtermeléssel és árakkal foglalkozó statisztikák igazolják a könyv adatait. 1898-tól 1926-ig a föld rádiumtermelését, 1927-ben, tehát egy esztendő alatt meg lehetett volna duplázni s mód kínálkozott néhány tizezer rákos beteg megmentésére. A termelést a kartell összezsugorította, a betegek elpusztultak. Az okok a tőkés-kartell természetében keresendők. Ezek azonban olyan konzekvenciák, amiket Brunngraber könyve már nem tartalmaz, amit a mű megjelenési helye magyaráz.

(Lázár Vilmos)

A NAGY LÁSZLÓ KÖNYVTÁR. (Szerkesztik: Ballai Károly, Kemény Gábor, Nógrády László)

E vállalatot Nagy László tanítványai és munkatársai azért létesítették, hogy „eszméit, tanításait és gondolkodásának szellemét a magyar gondolkodás szerves részévé tegyék, tisztázzák az egyetemes magyarság pedagógiai problémáit, megőrizték a pedagógiai kritika szabadságát, szintézisbe fogják össze az egész magyar nyelvterület kulturális törekvéseit, megelevenítsék a neveléstörténet letűnt korszakait.” — Nagy László — mint ismeretes — tudományosan megalapozott rendszerré dolgozta ki azt a *Juvenalis-féle* elvet, hogy a „legnagyobb tisztelettel tartozunk a gyermek iránt”. Megkereste a gyermek érdeklődésének fázisait, ahhoz alkalmazta az anyagot, munkaeszközöket, módszert. Megállapította, hogyan lehet az alkotó, belső erőket kibontakoztatni, s a változó magatartásokon át is egységes lényt szociális emberré fejleszteni.

A könyvtár 1. füzeté: *A magyar közoktatás reformja* Nagy László iskolatervét közli, felölelve az egész oktatást, a szabadegyetemig. Alapgondolata: „a műveltség közvagyon, minden állampolgárnak kötelessége minél magasabb színvonalat elérni.” Az oktatás így nem ismer osztálykülönbséget, ingyenes a középfokon is, decentralizált, alkalmazkodik a fejlődési fokhoz, egyéniséghez, kapcsolatban áll a gyermekvédelmi intézményekkel. — A kíséző jegyzetekben Kemény Gábor kimutatja, hogy e terv Eötvös és Schneller elgondolásainak felel meg, viszont ellentétben van a restaurációs politika iskola-reformjaival. Klebelsberg keret-kultúrát adott, a jó elemi megalapozás helyett kifelé mutató intézményeket létesített. A Hóman-féle reform vezetőosztály kinevelését szolgálja s eta-

tizmus és centralizmus vezet. Rámutat továbbá a magyar iskolázás főbb hiányaira: a középosztály-ösztöndij s a felemelt tandíj antiszociális; az iskolaorvos csak sablon-munkát végez; a tanterv az egységes középiskolában a latint állítja előre, nincs figyelemmel az egyéniségre; a pedagógusok tájékozatlanok úgy a lélektanban, mint a szociológiában.

A 2. füzet, *Kemény Gábor: Iskolai értékelés és kiválasztás* címen felsorakoztatja az osztályozás ellen az illetékes véleményeket. A pedagógusok nem dicsérik, de szükségesnek tartják. A diákok egy része, főként a kisebbek, s a jól felelők, mellette vannak. A felnőttek a gyakori *kivételezést* kifogásolják. Az orvosok károsnak vélik a vizsgarendszerrel és érettségivel együtt. — Megszólaltathatta volna *Kemény* a tanárt, aki maga is szenved az osztályozás miatt, mert nevelő akar lenni s nem bírő; mert kényszerítik kivételezni felekezeti-politikai-egyéni érdekekből, vagy az osztályzatot előre alakítani a későbbi ösztöndijhoz, s mert vannak kormányozható érettségik is. Felhozhatta volna a kísérleteket, melyek kimutatják, hogy az osztályozás relatív: két egyszerre vizsgázó osztály közül az erősebb kap gyöngébb osztályzatokat, mert olyan volt a bizottsága; sőt viszonylagos az osztályzat ugyanazon tanárnál is; továbbá, hogy az osztályozó rendszer sem bizik önmagában, felvételit, versenyvizsgákat iktat be hibái javíthatására. — *Kemény* a kérdés társadalmi oldalát vizsgálja meg bővebben. A középiskolai osztályozás a vezetőosztály számára szelektál. Büntet és jutalmaz azzal, kit milyen munkatérre enged. Veszedelem azonban élesen körülhatárolni a vezetőosztályt, mert ez feltételez kizárt osztályt, ami a társadalmi bajok csirája. Ez a középiskola szakműveltséget nem ad, tehát az élet differenciáltságában gyámoltalan elmeket képesít a vezetésre. Így áll elő, hogy nem a diplomások száma sok, de a rosszul képzett és jó diplomával ellátottaké. Diplomásokra, orvosokra, tanítókra, művészekre ép' úgy éheznek a világ, mint kenyérre.. Ha a tanult fő teher a társadalomban, ez a beteg, ezt kell gyógyítani; numerus clausus, szelektálás nem segít. — Osztályozás és szelektálás helyett *Kemény* jellemlapokat kíván, melyek azt tüntetik fel, ki miben erős, s tárgyanként végzett tehetségpróbákat, hogy mindenki a munkateljesítménye alapján kerüljön a kellő helyére. — *Kemény* mindkét tanulmányát értékessé teszi az alaposság, a tiszta látás, az őszinteség és a bátor szó.

E két füzet *Nagy László* elvei körében mozog és kritikai jellegű; míg a 3. és 4. a szintetikus célt szolgálja.

3. *Dr. Krammer Jenő* szociálpszichológiai tanulmánya. *A szlovensz-kói serdülők lelkivilága* címen annak az útnak grafikonját vonja meg, melyet az új történelmi és társadalmi helyzetbe átdobott ifjúság megtett két pszichózis: a háború és a gazdasági válság közt. Felvázolja ez ifjúság rétegeit: multellenes (a háborúban felserdült) jövőtlen, (a krízisben felnövő) középosztályi, paraszt, munkás, zsellér serdülő. (Ez utóbbiak lelkivilága még ismeretlen.) — Az új helyzetben kettős feladat zuhant az ifjúságra: önmaga meg a magyarság élet-tervének kiépítése. Kezdeti tanácstalanság után kialakult benne a világmegváltó küldetés hite. Erős aktivitásba lendült, 1925-30 közt önálló mozgalmat fejlesztett ki, az irodalmi síkról a szociológiára tért át. Ez volt a teremtő fázis, mely alatt belső tisztuláson, elmélyülésen ment át. Életformája egyszerűsödött, előítéletekből kivetkőzött, gondolkozása konkrét, apolitikus, szociális-kulturális irányban fejlődött. Felerősödött benne a vágy, Dunavölgy sorsközösségre rendelt népeit igazságos, építő munkával egybehozni. — A serdülők munkája felfelé tört, míg elhagyott munkaterületen dolgozhattak. Az általuk munkált területen azonban érdekek jelentkeztek, megállították

a teremtő munkát. A középiskolások visszahulltak a kiinduló pontra, a hagyományos diákszintre, a lányok pedig a társasági szerepbe. Az iskola azonban nem tudta szellemük legmélyét megtermékenyíteni. Világnézeti áramlatok sodrába kerültek, cselekvésük irányítottá vált. A viszonyok nevelő hatása alatt egy fájdalmas tünet jelentkezett: túlzott óvatosság, a lesése annak, hogy „mit szólnak hozzá a magyarság vezetői vagy a hatóságok?” A legújabb serdülőt a bizonytalanság jellemzi. Talán kialakul benne a csavargó szellem, mely a jókedvű munkát lehetővé teszi a legsanyarúbb viszonyok közt is. — Krammer összegezõ megállapítása: a serdülõk nem tudják megteremteni az emberebb ember és a magyarabb magyar ideálját. Ennek a kornak nincs képessége a mozgalmak tömörítésére. Ezzel szemben ott rejlik a könyvben, mire az nem mutatott rá: a serdülõ értékesen fejlődik, tud alkotni, míg külsõ tényezõk, eszmék vagy érdekek nem kényszerítik, hogy másnak mutassa magát, mint ami. Ez a nevelés és az élet tragédiája. — Krammer könyve egészen páratlan fejlődés

pszichológiáját gazdagítja önállóan megfigyelt, tudományosan mért adatokkal. Ez biztosít számára kiemelkedõ helyet a pedagógiai irodalomban.

4. *Dr. Jancsó Elemér A romániai magyarság sorsa nevelésügyének tükrében* címû könyvében az egész, összetett magyarság szellemi életét levetíti, amint megrajzolja, az elemitõl az iskolán kívüli oktatásig, az iskolázás sztatikus képét, nagyobb részét ref. források adataival. De keresi azokat az ellentétes társadalmi erõket is, amelyeknek függvénye a nevelés. A magyar élet gerincét az egyházak köré tömörült új-középosztály alkotja, mely modern formák között feudális életszemléletben él. A parasztság vagy hozzá, vagy a munkássághoz csatlakozik. Ez azonban minden árnyalatában az adott keretek gátlásaiba ütközik. — Ezekben adva van az iskolázás kerete. Az elemi és középiskolák a felekezetek kezén vannak. Fenntartják a védekezõ-passzív magyar szellemiséget. Belsõleg a háború elõtti állapottal szemben fejlõdtek. A felekezeti iskolázás azonban bizonyos elzárkózó hajlandóságot nevelt ki, a versengés pedig, sok helyütt, a már álló iskolákat elsorvasztotta. Az új-középosztály gondolja a középiskola. Ez valóban egyetlen osztály, a középosztály gyermekeinek nevelõintézete. Noha a percenttel dolgozó vizsgarendszer kegyetlen, az osztályhoz-tartozás révén sok tehetségtelen tanuló akad. Belsõleg: a régi tanár értetlenül áll a modern nevelési kérdésekkel szemben, az új nem talált utat a nagy magyar tömegek sorsvállalásához. — Az iskolák sorsa bizonytalan. — Az egyetemi ifjúságot a passzivitás elve Magyarországra tódultatta. A károkön okulva, jelszó lett: Itt maradni! A gazdasági fõiskolán csak birtokos fiúk vannak, a kereskedelmin alig akad pár magyar. Egyetemre, más fõiskolákba majdnem teljesen polgári származásúak mennek. Az ifjúság érdeklõdése kezdetben irodalmi volt, helyzete szociális irányba fordította, 1933 után pedig a világhelyzet felé. Amint a szociológiával kezdett barátkozni, egyházak, Magyar Párt, hatóságok ellene fordultak. Majd elõretört az ifjú katolicizmus; a hitlerizmus terjedésével az ifjúság egyrésze fasizálódott. Ujabbán a világnézeti harc helyett az érdeklõ: mik ma a valósítható lehetõségek? Az 1927-34-es években ez ifjúság átesett a fejlődés nehézségein, megismerte a társadalmi-erõket, az ütközõ világproblémákat, szakjában kiképezte magát, önállósult, értéke nõtt. Helyzete azonban rosszabbodott. — Az iskolán kívüli oktatás kezdetleges; a faluhoz inkább csak politikai szempontokból száll le a középosztály. A munkásság minden akadály ellenére viszonylag magas átlagmûveltséget szerzett magának. — A magyarság és nevelése sorsa sorsprobléma, attól függ, hogyan oldódik meg az európai tőkésrend váltságos szakasza. Jancsó e kérdéseket a világerõk szempontjából tárgyalja,

tudományos alapossággal és tárgyilagossággal.

5. füzet, *Nemes Lipót A bűnöző társadalom kialakulása* című tanulmánya. „Pest a pórázon vezetett, ápolt és jóltartott kutyák s az elhagyott, züllésbe kergetett, uccára lökött gyermekek városa.” Ezt a sötét beállítást az angyalföldi nyomortanyák képeivel igazolja a szerző. A deszka-kalibában hetedmagával lakik a háború hőse, egyetlen vaságy bútordarabbal. Ezt a képet szegezi szembe a „szociálpolitika” nagylendületű frazeológiájával s a pedagógiai szalon olyan divatcikkeivel, mint állampolgári nevelés, tehetségvédelem, jellem-erkölcsi nevelés, családvédelem, küzdelem az egyke ellen. Ily' környezetben gyakorolja be a gyermek az anti-szociális cselekvéseket; számára a bűnözés az egyedül ismert, természetes magatartás. A bűnöző tehát egy társadalmi állapot törvényszerű kitevényszerűsége. A jótékonykodás megmenti e gyermeket az éhenhalástól, a napközi-otthon korlátozott időre megszakítja nyomorukat. Az iskola ugyanazon könyveket adja kezükbe, mint a lipótvárosi gyermekeknek, s hasonló követelményeket támaszt. Ezeken kívül az ucca, a külváros élete gondoskodik róluk. — Egyetlen megoldás a preventív védelem: emberi otthonok teremtése, iparra előkészítő munkaiskolák, az erkölcsileg elmaradtak részére külön iskolák állítása, munkaalkalmak teremtése. Nemes itt a dolgok lényegéhez jut: a gyermekvédelmet is a társadalmi viszonyok határozzák meg. De erre kitérni nem volt célja. A társadalom egy sötét pontjára akart rávilágítani, s ez teljességében sikerült is.

ti. füzet. *Kemény Katalin: Francois Rabelais: Gargantua*. A könyvtár ez utolsó kötete, amikor a „neveléstörténet letűnt korszakainak megélevenítesét” szolgálja, a magyar olvasó számára hozzáférhetővé teszi az első modern nevelőt, *Rousseau* elődjét — Az életrajzában megéreztetni az ellentétes vonásokon át, melyek csak a kor és viszonyok reakciói, Rabelais egységét és értékét: „homo eticus”, tele szociáletikai érzékenységgel, meleg emberiséssel hajol a mindennapi apró emberekhez. Tudja, hogy a dolgok meglátása kötelezi a meglátót, ezért küzd az igazság nevében, de megveti a kicsinyes, mulandó dolgokat, amelyekért nem érdemes egyenlőtlen harcra kiállni. — Kemény Katalin Rabelaisban első sorban a nevelőt érzi és méltatja. Rabelais ideálja a testben-lélekben szabadon kifejlődött, sokoldalúan képzett ember, aki vágyik a tudásra, de élvezzi az élet örömeit s jóságos és békeszerető. Ilyen eszményi emberek gyűlnek össze a Thelema-kolostorban, hol a férfiak és nők magas szellemi életben, a Wells-féle örök tanulóságiban élnek. Akaratuk szabad, mert ebből csak jó származik, míg eszmék és érdekek meg nem, rontják. A kolostor felirata: „Tégy, amit akarsz”. Gargantua nevelésében bemutatja a rossz nevelést, a dajkák, skolasztikus teológusok és pedagógusok rendszerét s szembeállítja vele a humanista Ponokrates módszerét, aki a gyermek környezetét használja nevelési anyagul és eszközül, a nevelés őrévé az orvost teszi s szórakoztatva, könnyedén tanít. A büntetés kérdése még csak föl sem merül. „Ha Rabelais-t olvassuk — állapítja meg a szerző, — elképzeltetetlen, hogy valaha komoran is lehetett gyermeknevelésről írni.” — Rabelais életrajzát, nevelői méltatását a legjobb forrásmunkák alapos, lelkiismeretes felhasználásával írta meg Kemény Katalin. Ami a fordítást illeti... Rabelais renaissance bőségben áradó, magacsinálta nyelvéről ezt írta Benedek Marcell: a francia íróknak sem sikerült utánozniok, még kevésbé lehet idegen nyelven visszaadni. A kész fordításról pedig megállapítja az előszóban: „Van végre egy magyar Rabelaisfordításunk, amely fogalmat adhat az eredeti hihetetlen, burjánzó nyelvi gazdagságáról, színéről, zamataról...” — A többi 3 könyv fordítását várjuk Kemény Katalintól.

Nánay Béla